

Θεωρία και Εμπειρία: Η λακανική διαπραγμάτευση μιας καταστατικής έντασης και το μέλλον της θεωρίας

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΥΡΑΚΑΚΗΣ

ΟΤΑΝ κανείς σκέφτεται την σχέση θεωρίας και εμπειρίας, σχέση που διατρέχει τον φιλοσοφικό και κοινωνικο-πολιτικό στοχασμό, είναι αδύνατον να αγνοήσει μια καταστατική και, εκ πρώτης όψεως, παράδοξη ένταση που σημαδεύει ολόκληρο αυτό το πεδίο. Μια και ο Λακάν απολάμβανε ιδιαίτερα τα παράδοξα, μια λακανική προσέγγιση στην δυάδα θεωρία/εμπειρία μοιάζει δόκιμη, ίσως μάλιστα να αποδειχθεί και αποκαλυπτική. Ας ξεκινήσουμε λοιπόν από μια συνοπτική χαρτογράφηση του παραδόξου για το οποίο μιλάμε, μιας έντασης που δεν αποτελεί ούτε απλό ούτε τυχαίο επιφανόμενο. Σε ένα πρώτο επίπεδο, βασικός στόχος κάθε θεωρίας μοιάζει να είναι η προσέγγιση και εξήγηση της εμπειρίας και ο ανάλογος προσανατολισμός του πράττειν σε ηθικώς ορθά και νομιμοποιημένα κανάλια. Αυτός είναι ένας πολύ βασικός και σχεδόν «ουδέτερος» ορισμός με τον οποίο λίγοι θα διαφωνούσαν σήμερα. Πάρα πολλοί θα συμφωνούσαν με την διαπίστωση ότι «ο κύριος λόγος για τον οποίο πιστεύουμε σε επιστημονικές θεωρίες είναι ότι εξηγούν την συνοχή της εμπειρίας μας». Πρόκειται για παράθεμα από το διάσημο πλέον βιβλίο των Σόκαλ και Μπρικμόν *Intellectual Impostures* (Sokal και Bricmont, 1998: 55). Το πρόβλημα όμως είναι ότι ο θεωρητικός στοχασμός και η κατασκευή θεωριών διαρκώς αποτυγχάνουν να εξηγήσουν την ολότητα της εμπειρίας μας και, ως εκ τούτου, και να κατευθύνουν την ανθρώπινη δράση. Ακόμα και στο κείμενο του Σόκαλ, όπου η «ιερρά» αυθεντία της επιστήμης υμνείται όσο πουθενά αλλού, η παραπάνω πρόταση ισχύει μόνον στην περίπτωση που ανάγουμε την «εμπειρία» στα «επιστημονικά πειράματα», και τις «επιστημονικές θεωρίες» σε εκείνες που «έχουν επαρκώς επαληθευθεί». Έτσι ακριβώς το θέτουν οι Σόκαλ και Μπρικμόν (Sokal και Bricmont, 1998: 55). Βεβαίως το πρόβλημα στο σημείο αυτό είναι ότι τα πειράματα συνιστούν ένα επίπεδο εμπειρίας το οποίο έχουμε ήδη οικειωθεί, ένα πεδίο μετρήσεων που κατευθύνονται και έχουν νόημα μόνον εντός ενός συγκεκριμένου παραδείγματος, είναι επομένως ήδη «μολυσμένα» από την ίδια την θεωρία την οποία καλούνται να επαληθεύσουν (Kuhn, 1996: 126). Εντούτοις, η (απατηλή πολλές φορές) επαλήθευση που προσφέρουν μοιάζει ικανή να συντηρεί την φαντασίωση «ότι η επιστημονική κοινότητα γνωρίζει πώς είναι ο κόσμος», την φαντασίωση ότι οι «επαληθευμένες» θεωρίες

αναπαριστούν επαρκώς το πεδίο της ωμής, αδιαμεσολάβητης εμπειρίας (Kuhn, 1996: 5).

Αυτή ακριβώς η κυκλικότητα μιας ήδη συμβολοποιημένης εμπειρίας η οποία συντηρεί την φαντασίωση του κλειστού Άλλου της θεωρίας αποκαλύπτει την φύση εκείνου που ο Κουν αποκαλεί «κανονική» επιστήμη. Η κυκλικότητα όμως του παιχνιδιού αυτού ανάμεσα στην θεωρία και την εμπειρία είναι δυνατόν να συντηρείται μόνον υπό την προϋπόθεση ότι κάτι άλλο εξαιρείται, ότι κάτι άλλο απωθείται ή αποκλείεται¹: εκείνο που μένει έξω από την εξίσωση είναι το μη-συμβολοποιημένο κομμάτι της εμπειρίας, εκείνο που μένει πάντοτε εκτός συμβολοποίησης και θεωρητικής αναπαράστασης – με άλλα λόγια, το *πραγματικό*, το πραγματικό της εμπειρίας. Η θεωρία είναι δυνατόν να εμφανίζεται ως αληθής αναπαράσταση της εμπειρίας στον βαθμό που το πεδίο της εμπειρίας ανάγεται σε ό,τι έχει ήδη συμβολοποιηθεί, στον βαθμό που το *πραγματικό* ανάγεται στην *πραγματικότητα* (που κατασκευάζεται πάντοτε στο φαντασιακό και συμβολικό επίπεδο). Εκείνο επομένως που τίθεται σε αμφισβήτηση εδώ δεν είναι το αν η θεωρία αναπαριστά αληθώς την πραγματικότητα της εμπειρίας, αυτό το μπορεί. Αυτή όμως είναι μια πραγματικότητα που παράγεται μέσα από την συμβολοποίηση, μια ήδη «θεωρημένη» πραγματικότητα. Η θεωρία μπορεί να αναπαριστά αληθώς την *πραγματικότητα* της εμπειρίας και να αγνοεί, την ίδια στιγμή, ή και να απωθεί, το *πραγματικό* της εμπειρίας, εκείνο που παραμένει έξω από τον περιχαρακωμένο χώρο αυτής της πραγματικότητας.

Αυτός ακριβώς ο αποκλεισμός εξηγεί τον κοινότοπο χαρακτήρα των περισσότερων επιστημονικών δημοσιεύσεων. Οι επιστημονικές θεωρίες απασχολούνται κυρίως με την αναπαράσταση αυτού του πεδίου της ήδη οικειοποιημένης εμπειρίας. Εδώ δεν υπάρχουν εκπλήξεις, αφού το ανοίκειο πραγματικό έχει ήδη αποκλεισθεί: «μονάχα το αναμενόμενο και το συνηθισμένο βιώνεται ακόμα και κάτω από συνθήκες όπου αργότερα θα παρατηρηθούν ανωμαλίες» (Kuhn, 1996: 64). Απασχολούμενη όμως με την κοινότοπη εμπειρία, με τις εκλογικεύσεις που «εμβολιάζονται» στον αυτοματισμό της φυσικής και κοινωνικής αναπαραγωγής, η θεωρία γίνεται και αυτή κοινότοπη. Και μάλιστα όσο περισσότερο επιτυγχής καθίσταται στην ανα-

παράσταση αυτής της οικειοποιημένης πραγματικότητας τόσο πιο κοινότοπη γίνεται. Εντός του πλαισίου εκείνου που ο Κουν ονομάζει «κανονική επιστήμη» κάθε επαφή με το πραγματικό, με το «ανώμαλο» (εκείνο που παραβιάζει τις παραδειγματικές προσδοκίες που υποβάλλει η κανονική επιστήμη), ανάγεται στο «αναμενόμενο» (Kuhn, 1996: 55). Αυτή η απόθεση όμως δεν μπορεί παρά να είναι προσωρινή. Αργά ή γρήγορα το πραγματικό αυτό ξανάρχεται στην επιφάνεια και εξαρθώνει την θεωρία. Τότε μόνον γίνεται αισθητή η παρουσία της εμπειρίας ως επαφής με το πραγματικό, οδηγώντας σε μια κρίση της κανονικής επιστήμης και ίσως σε επιστημονική επανάσταση. Τώρα η επιστροφή του απωθημένου λαμβάνει την μορφή της «συνειδητοποίησης μιας ανωμαλίας [η οποία] ανοίγει μια περίοδο στην οποία εννοιολογικές κατηγορίες αναπροσαρμόζονται μέχρις ότου το αρχικά ανώμαλο μετασχηματίζεται [και πάλι] στο αναμενόμενο» εγκαινιάζοντας την ηγεμονία ενός νέου παραδείγματος (Kuhn, 1996: 64). Ακόμα και τότε πάντως το νέο παράδειγμα δεν είναι ασφαλές, ακριβώς επειδή εδράζεται σε μια αντίστοιχη «οικειοποίηση» του πραγματικού της εμπειρίας. Στην πραγματικότητα, η κανονική επιστήμη δεν είναι ποτέ ασφαλής: σύμφωνα με το σχήμα του Κουν παραμένει πάντοτε ευάλωτη σε κρίσεις και επιστημονικές επαναστάσεις. Το συμπέρασμα επομένως ακολουθεί σχεδόν αβίαστα και «φυσικά»: εν αντιθέσει με ορισμένες υπεραισιόδοξες διαφωτιστικές προσδοκίες, το πεδίο της θεωρίας γενικά δεν είναι ποτέ αρκετό για να παγιδέψει την εμπειρία, κάτι πάντοτε διαφεύγει. Η θεωρία μοιάζει συχνά με «ζουρλομανδύα» που είναι ανίκανος να ελέγξει και να περιορίσει το ρευστό και απρόβλεπτο πεδίο της πραγματικής εμπειρίας. Αποκαλύπτεται ανίκανη να «περι-γράψει» τα όριά της: η εμπειρία αποκαλύπτεται εν τέλει ως μια *terra* που επιθυμεί να παραμείνει *incognita*.

Στο υπόλοιπο ετούτου του κειμένου θα ασχοληθώ ειδικότερα με δύο θέματα που σχετίζονται άμεσα με το παράδοξο αυτό παιχνίδι, την ένταση ανάμεσα στην θεωρία και την εμπειρία – παράδοξο γιατί ενώ καμιά θεωρία δεν είναι σε θέση να επιλύσει αυτή την ένταση, η αναζήτηση για μια τέτοια «τέλεια» θεωρία δεν σταματά ποτέ. Κατ' αρχάς, θα προσπαθήσω να αρθρώσω μια απάντηση στο εξής ερώτημα: «Γιατί θα πρέπει κανείς να προσεγγίσει το εν λόγω ζήτημα από την ψυχαναλυτική σκοπιά;» Έπειτα, θα επιχειρήσω να δείξω ότι εντός της ψυχαναλυτικής βιβλιογραφίας είναι ιδίως η λακανική θεωρία που προσφέρει ίσως την πλέον επεξεργασμένη προσέγγιση στην ένταση που μας απασχολεί.

Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα δεν θα ξαφνιάσει όσους έχουν κάποια σχέση με την ψυχαναλυτική διαδικασία. Ας προσεγγίσουμε το ζήτημα από την σκοπιά του αναλυτή. Η θέση του είναι, τελικά, σημαδεμένη από ένα διχασμό που αναπτύσσεται στον άξονα θεωρία/εμπειρία. Αυτό γιατί, όπως επισημαίνει ο Serge Leclaire, ο αναλυτής υπόκειται σε μια διπλή και ίσως αντιφατική επιταγή: από τη μια μεριά «πρέπει να έχει στη διάθεσή του ένα σύστημα αναφοράς, μια *θεωρία* που να

του επιτρέπει να οργανώσει την μάζα του υλικού που συλλέγει» (Leclaire, 1998: 14, η έμφαση δική μου). Από την άλλη μεριά, όμως, όταν ακούει τον λόγο του αναλυόμενου, οφείλει να ανοίγει τον εαυτό του στην μοναδικότητα αυτής της εμπειρίας: «οφείλει να παραμερίζει κάθε σύστημα αναφοράς στον βαθμό που η προσκόλληση σε μια ομάδα θεωριών τον οδηγεί αναγκαστικά, είτε του αρέσει είτε όχι, να προσέξει συγκεκριμένα στοιχεία» θυσιάζοντας έτσι την «αωρούμενη προσοχή» (floating attention) του (Leclaire, 1998: 14-15). Υπό την έννοια αυτή φαίνεται πως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας αναλυτής, αλλά και που ενδιαφέρει οποιονδήποτε προσεγγίζει το αναλυτικό πεδίο, είναι το ακόλουθο: «πώς είναι δυνατόν να συλλάβουμε μια θεωρία της ψυχανάλυσης που δεν εκμηδενίζει, την ίδια την στιγμή της άρθρωσής της, την θεμελιώδη δυνατότητα της πράξης της», του ανοίγματος της προς την μοναδικότητα της εμπειρίας του αναλυόμενου; (Leclaire, 1998:15). Σε ένα περισσότερο γενικό επίπεδο, πώς μπορούμε να συλλάβουμε μια θεωρία που δεν θα απονεκρώνει ούτε θα «μουμιοποιεί» το πεδίο της εμπειρίας στην προσπάθειά της να αρθρώσει την αναπαράστασή του;

Ο δεύτερος στόχος μου σε αυτό το κείμενο είναι να δείξω ότι ο Λακάν προσφέρει ίσως την πλέον ραφινάρισμένη απάντηση σε αυτό το βασικό ερώτημα. Εξ αρχής ο στόχος του φαίνεται πως ήταν η άρθρωση μιας *θεωρίας* που θα βασίζεται όχι στην αναγωγή αλλά στην αναγνώριση του μη-αναπαραστάσιμου πραγματικού της *εμπειρίας*. Ήδη από το αδημοσίευτο σεμινάριό του για την *Ταύτιση* επισημαίνει ότι η διδασκαλία του καθορίζεται από τα μονοπάτια της αναλυτικής εμπειρίας (σεμινάριο της 30 Μαΐου 1962), ότι ολόκληρη η οντολογία του θεμελιώνεται στην εμπειρία αυτή (σεμινάριο της 27 Ιουνίου 1962). Τι σημαίνει όμως αυτό; Πώς είναι δυνατόν αυτά τα μονοπάτια, που ανήκουν σε ό,τι είναι αδύνατον να αναπαρασταθεί επαρκώς στο συμβολικό ή φαντασιακό επίπεδο (επίπεδα στα οποία κατασκευάζονται συνήθως οι θεωρίες), μονοπάτια που ανήκουν σε ό,τι ο Λακάν ονόμασε το πραγματικό, να αποκτήσουν μια θέση εντός μιας θεωρίας της ψυχανάλυσης, εντός της θεωρίας εν γένει; Ο Λακάν ο ίδιος δεν υποστηρίζει ότι το πραγματικό είναι ριζικά ασύμβατο με τις συμβολοποιήσεις του;

Είναι αλήθεια ότι η σχέση ανάμεσα στην θεωρία και την εμπειρία δεν είναι παρά μια από τις τροπές που λαμβάνει η σχέση ανάμεσα στο συμβολικό (και το φαντασιακό), από την μια μεριά, και το πραγματικό, από την άλλη. Το γεγονός όμως ότι η θεωρία δεν μπορεί ποτέ να ελέγξει την εμπειρία, ότι το συμβολικό δεν είναι ποτέ σε θέση να ελέγξει το πραγματικό, δεν σημαίνει πως θα πρέπει κανείς να απέχει από την διαδικασία συμβολοποίησης. Ο Λακάν είναι οπωσδήποτε αντίθετος στην ανάδειξη του πραγματικού σε κάποιο είδος ταμπού. Όπως παρατηρεί ο Ζίζεκ, «ο Λακάν είναι όσο πιο αντίθετος γίνεται απέναντι στην ανάδειξη του πραγματικού σε ταμπού, στην αναγωγή του σε μια άπιστη οντότητα που εξαιρείται από την ιστορική ανάλυση – η απόψη του είναι μάλλον ότι η μόνη πραγματική

ηθική στάση είναι να αναλάβουμε πλήρως το αδύνατο καθήκον της συμβολοποίησης του πραγματικού, *συμπεριλαμβανομένης και της αναγκαίας αποτυχίας της*» (Zizek, 1994: 199-200, η έμφαση δική μου). Μπροστά στο μη-αναγώγιμο του πραγματικού της εμπειρίας φαίνεται πως δεν έχουμε άλλη επιλογή από το να συνεχίζουμε να συμβολοποιούμε: αυτή όμως η συμβολοποίηση δεν πρέπει να λαμβάνει την μορφή μιας φαντασίωσης που επιχειρεί να απωθήσει ή να αποκλείσει το πραγματικό της εμπειρίας και να απαλείψει μια δια παντός την δομική του αιτιότητα. Οφείλει αντιθέτως να αρθρώσει μια σειρά συμβολικών χειρονομιών που θα περιλαμβάνουν την αναγνώριση των πραγματικών ορίων του συμβολικού, των πραγματικών ορίων της θεωρίας, και θα επιχειρεί να «θεομοιοποιήσει» συμβολικά

κάν είναι. Κι αυτό γιατί ευθύς εξαρχής το πραγματικό δεν είναι ξένο προς το συμβολικό. Αν το πραγματικό ορίζεται ως εκείνο που αντιστέκεται στην συμβολοποίηση, αυτό συμβαίνει γιατί είμαστε σε θέση να αισθανθούμε την αποτυχία του συμβολικού να το ελέγξει. Αν η ερώτηση είναι «Πώς γνωρίζουμε ότι το πραγματικό αντιστέκεται στην συμβολοποίηση;» η απάντηση θα πρέπει να είναι «ακριβώς γιατί αυτή η αντίσταση, το όριο της συμβολοποίησης, γίνεται αισθητό εντός του ίδιου του πεδίου της συμβολοποίησης». Η ψυχανάλυση βασίζεται στην ιδέα ότι το πραγματικό, το πραγματικό της εμπειρίας, γίνεται αισθητό μέσα από συγκεκριμένες συνέπειες που σημαδεύουν το πεδίο του λόγου, αν και είναι καθεαυτές μη-αναπαράστατες. Όπως το θέτει ο Λακλάου, δεν υπάρχει άμεσος τρόπος σήμαν-



την πραγματική έλλειψη, το ίχνος της εμπειρίας, ή μάλλον της αποτυχίας μας να ελέγξουμε την εμπειρία. Μόνον έτσι ίσως να κατορθώσουμε να κατασκευάσουμε θεωρίες πέρα από την κοινοτοπία της κανονικής επιστήμης. Εκείνο που είναι αναγκαίο επομένως είναι ένας αναπροσανατολισμός του τρόπου που αρθρώνουμε τον θεωρητικό μας λόγο. Αντί να απωθούμε την αναγνώριση των ορίων του, της απώτερης αποτυχίας του να ελέγξει την εμπειρία, οφείλουμε να αρχίσουμε την ενσωμάτωση του ανοίξιου αυτού στοιχείου εντός των θεωριών μας. Αντί να απωθούμε την παράδοξη σχέση, την ένταση ανάμεσα στην θεωρία και την εμπειρία που σημαδεύει την ζωή μας, θα ήταν ίσως προτιμότερο να αναγνωρίσουμε αυτή την ένταση, προσπαθώντας να εγγράψουμε ξανά και ξανά τα όρια του θεωρητικού λόγου εντός του ίδιου αυτού λόγου. Υπό την έννοια αυτή, πέρα από την κοινοτοπία της κανονικής επιστήμης –κοινοτοπία που δεν την καθιστά παρά-λα αυτά άχρηστη– μιας επιστήμης που περιορίζεται εντός των ορίων της ήδη οικειοποιημένης εμπειρίας, η λακανική θεωρία εισάγει την ιδέα μιας, θα λέγαμε, «διαρκούς επιστημονικής επανάστασης». Είναι όμως αυτό δυνατόν, και αν ναι, πώς; Σύμφωνα με τον Λα-

σης των ορίων της σημασιοδότησης, δηλαδή «του πραγματικού, υπό την λακανική έννοια, ... παρεκτός δια της ανατροπής της διαδικασίας της σημασιοδότησης καθεαυτής. Ξέρουμε από την ψυχανάλυση ότι εκείνο που δεν είναι άμεσα αναπαραστάσιμο –το ασυνείδητο– δεν μπορεί να αναπαρασταθεί παρά μέσα από την ανατροπή της ίδιας της διαδικασίας αναπαράστασης/σημασιοδότησης» (Laclau, 1996: 39). Τα όρια κάθε ρηματικής δομής (της συνειδητής άρθρωσης του νοήματος, για παράδειγμα), τα όρια που χωρίζουν το ρηματικό από το εξω-ρηματικό, είναι δυνατόν να σμηνθούν μόνον σε σχέση με την ίδια την ρηματική δομή (μέσα από την ανατροπή αυτού του νοήματος) –στη γλώσσα του Κουν, «η ανωμαλία καθίσταται ορατή εντός του πλαισίου που προσφέρει το παράδειγμα» (Kuhn, 1996: 65). Εξ ου και η επιμονή του Φρόντ στα μορφώματα του ασυνείδητου –όνειρα, παραδρομές της γλώσσας, παραπραξίες, κλπ.– τους τόπους δηλαδή στους οποίους το συνηθισμένο συνειδητό νόημα διαταράσσεται. Επιπλέον, η ψυχανάλυση υποστηρίζει ότι είναι δυνατόν να θέσουμε σε λειτουργία τις συμβολικές χειρονομίες που είναι σε θέση να περιχαράκωσουν αυτές τις στιγμές της αποκάλυψης ή επαφής με το πραγματικό. Εξάλλου, χωρίς αυτή την δυνατότητα η ψυχανάλυση δεν θα είχε κανένα αποτέλεσμα.

Το ζήτημα που παραμένει ανοιχτό αφορά, βεβαίως, τον χαρακτήρα αυτών των συμβολικών χειρονομιών. Σημασία δεν έχει πια το «αν» αλλά το «πώς». Είναι ξεκάθαρο ότι ο Λακάν θεωρεί πως είναι δυνατόν να αποφύγουμε την αυταπάτη της θεωρητικής κλειστότητας και αναγωγής και να προσεγγίσουμε το πραγματικό μέσα από την μελέτη του παράδοξου και δομών αναπαράστασης σαν κι αυτών που συναντούμε στην τοπολογία. Στο σεμινάριο του 1972-3 (*Encore*) ο Λακάν ξεκαθαρίζει ότι το πραγματικό είναι δυνατόν να εγγραφεί στην βάση ενός μπλοκαρίσματος στην τυποποίηση/συμβολοποίηση (formalization) (Lacan, 1998: 93). Είναι μέσα από τις αποτυχίες της συμβολοποίησης –μέσα από το παιχνίδι του παράδοξου, τις περιοχές αμφισβητίας και απέλειας– που καθίσταται δυνατό να προσεγγίσουμε «τα όρια, τα σημεία μπλοκαρίσματος, αδιεξόδου, που δείχνουν το πραγματικό να ακουμπά στο συμβολικό» (Lacan στον Lee, 1990: 171). Οι νεολογισμοί του Λακάν, ρήσεις όπως «η Γυναίκα δεν υπάρχει» και «δεν υπάρχει σεξουαλική σχέση» ή μάλλον για να είμαστε πιο ακριβείς «δεν υπάρχει σχέση φύλων» –ρήση που δεν αμφισβητεί την ύπαρξη της ερωτικής συνεύρεσης αλλά την δυνατότητα αρμονικής άρθρωσης των δύο φύλων– επιχειρούν να αναπαράγουν αυτό το είδος παράδοξου περιχαράκωματος της αδυνατότητας, που ανοίγει μια νέα οδό στον θεωρητικό στοχασμό. Όπως το θέτει ο Ναζιό «η λακανική φόρμουλα «δεν υπάρχει σχέση φύλων» είναι ακριβώς μια προσπάθεια να οριοθετηθεί το πραγματικό, να ανιχνεύσουμε την έλλειψη του σημαίνοντος της σχέσης των φύλων στο ασυνείδητο». Υπό την έννοια αυτή, το θεωρητικό έργο δεν περιορίζεται απλώς σε μια διαπίστωση του τύπου «υπάρχει ένα πραγματικό που είναι άγνωστο και απροσπέλαστο», αλλά ενέχει μια προσπάθεια περιχαράκωσης, εγγραφής των ορίων του πραγματικού όπως αυτά σημαδεύουν την συμβολική τάξη (Nasio, 1998: 112). Ας ανακεφαλαιώσουμε λοιπόν την λακανική θέση. Αν και δεν είμαστε ποτέ σε θέση να συμβολοποιήσουμε το πραγματικό της εμπειρίας καθεαυτό, είναι δυνατόν να περι-γράψουμε (ακόμα και με ένα μεταφορικό τρόπο) τα όρια που θέτει στην σημασιοδότηση και την αναπαράσταση, τα όρια που θέτει στις θεωρίες μας. Αν και είναι αδύνατον να αγγίξουμε το πραγματικό, να ελέγξουμε την εμπειρία, είναι όμως δυνατόν να περι-κινλώσουμε αυτή την αδυνατότητα. Ακριβώς γιατί η αδυνατότητα αυτή ανακύπτει πάντοτε εντός και σε σχέση με ένα πεδίο συμβολοποίησης, εντός ενός θεωρητικού πεδίου. Αυτό δεν σημαίνει ότι αυτή η περιχαράκωση μπορεί να είναι οριστική ή απόλυτη. Αντιθέτως, στον βαθμό που και αυτή η στρατηγική αναπτύσσεται στο συμβολικό επίπεδο είναι και αυτή καταδικασμένη να αποτύχει. Παραμένει όμως ανοιχτή σε αυτή την αποτυχία, αναλαμβάνει την ευθύνη αυτής της αποτυχίας, υπογραμμίζοντας έτσι και την ηθική διάσταση της διαλεκτικής θεωρία/εμπειρία: είναι μέσα από αυτήν την ανάληψη της αποτυχίας της που παραμένει ανοιχτή στην αλήθεια της εμπειρίας. Εξ ου και η γνωστή ρήση του Λακάν: «Λέω πάντοτε την

αλήθεια. Όχι όλη την αλήθεια, γιατί δεν υπάρχει τρόπος να την πει κανείς όλη. Αυτό είναι υλικά αδύνατον: οι λέξεις αποτυγχάνουν. Εντούτοις, είναι μέσα από αυτή την αποτυχία που η αλήθεια αγγίζει το πραγματικό» (Lacan, 1987: 7).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Απώθηση (*refoulement/repression*) και αποκλεισμός (*forclusion/foreclosure*) δεν είναι, εντός της αναλυτικής θεωρίας, έννοιες συνώνυμες. Αν χρησιμοποιούνται σχεδόν εναλλακτικά σε τούτο το κείμενο είναι γιατί είναι αδύνατον να προδιαγράψουμε a priori ποια από τις δύο εμπλέκεται σε κάθε συγκεκριμένη θεωρητική συμβολοποίηση της εμπειρίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Kuhn, Thomas. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Chicago University Press, 1996.
 Lacan, Jacques. *Identification*, 1961-62. αδημοσίευτο σεμινάριο, (μτφρ. C. Gallagher).
 —. *The Seminar of Jacques Lacan, Book XX. Encore, On Feminine Sexuality. The Limits of Love and Knowledge, 1972-73*. Επιμ. Jacques-Alain Miller, μτφρ. Br. Fink. Νέα Υόρκη: Norton, 1998.
 —. «Television». *October* 40 (1987): 7-50.
 Laclau, Ernesto. *Emancipation(s)*. Λονδίνο: Verso, 1996.
 Leclaire, Serge. *Psychoanalyzing*. Stanford: Stanford University Press, 1998.
 Lee, Jonathan Scott. *Jacques Lacan*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1990.
 Nasio, Juan-David. *Five Lessons on the Psychoanalytic Theory of Jacques Lacan*. Albany: SUNY, 1998.
 Sokal, Alan, and Bricmont, Jean. *Intellectual Impostures*. Λονδίνο: Profile Books, 1998.
 Zizek, Slavoj. *The Metastases of Enjoyment*. Λονδίνο: Verso, 1994.
 —. «From “Passionate Attachments” to Dis-Identification». *UMBR(a) #1* (1998): 3-17.

